

OBROZENÉ POLSKO

Knihovna Univerzity
Dra KARLA LAŠTOVKY 11-E-91

POLITICKÁ KNIHOVNA

SBÍRKA SPISŮ
POLITICKÝCH, PRÁVNÍCH,
NÁRODOHOSPODÁŘSKÝCH A SOCIÁLNÍCH
POŘÁDÁ F. VODSEĎÁLEK
ŘADA I. KNIHA XVII.

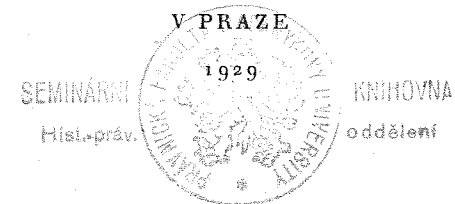
V PRAZE
1929

VYDÁVÁ ORBIS,
TISKAŘSKÁ, NAKLADATELSKÁ A NOVINÁŘSKÁ
SPOLEČNOST AKCIOVÁ

OBROZENÉ POLSKO

NAPSAL
STANISLAV THUGUTT,
BÝVALÝ POSLANEC, MINISTER VNITRA A MÍSTOPŘEDSEDA
POLSKE MINISTERSKÉ RADY

PŘELOŽIL
PROF. B. VYDRA

NÁKLadem ORBIS,
TISKAŘSKÉ, NAKLADATELSKÉ A NOVINÁŘSKÉ
SPOLEČNOSTI AKCIOVÉ

VEŠKERÁ PRÁVA VYHRAZENA

ÚSTŘEDNÍ KNIHOVNA
PRÁVNICKÉ FAKULTY UJEP
STARÝ FOND 01326
Č. inv.:

Koupí od *M. Davidová*
Darem od

..... za Kčs

Inv. č. 33.893

Sign

ABYCHOM ROZUMĚLI DNEŠNÍMU POLSKU, musíme si především uvědomiti, kteří činitelé vytvářeli jeho dřívější vývoj, jaký byl materiál, jež vůle národa přetvořila tvůrčí prací na kulturní hodnoty, a které to byly mocné brzdy, jež časem zdržovaly vzrůst jeho života.

Polsko patří k západní Evropě.

PŘED VÁLKOU.

Věčným a stálým činitelem byla jeho poloha geografická. Polsko bylo a je typickým přechodným územím, položeným mezi kontinentální Evropou a poloostrovem evropským; jest výhodně umístěno přímo ve středu evropské pevniny, v prvním záhybu na západě eurasijské pevniny. Tudy, skorem samým středem země, jdou hranice výskytu některých rostlin západně evropských i hranice klimatické. Tudy v prvních počátcích historie procházely mezinárodní kupecké karavany a po celou dobu historickou převalovaly se vlny útočníků. Tímto poměrně úzkým prostorem mezi moři věčně se tlačila na východ expanse germánská; ohromné roviny polského východu byly vždy cestou a dveřmi do Evropy. Náboženství, vědu, umění, materiální kulturu, městská zřízení a některé formy právně státní přejímalo Polsko z bližšího anebo ze vzdálenějšího západu, leč také stálý mírový anebo vojenský styk s východem zanechal hluboké stopy nejenom ve zvycích, v jazyku, zbroji a kroji, nýbrž i v psychologii národní. Od XV. stol. měl stát

polský značné procento občanů-stoupců východní církve, a mezitím co šířil mezi nimi západní civilizaci, sám přibíral některé znaky z východního koloritu. Hledání synthesy, která by vytvořila jednotný polský typ, bylo obsahem několika století národního jeho života.

Toto hledání vlastních forem života dávalo někdy, zejména za Jagiellovců, skvělé výsledky. Vzmáhaly se síla a blahobyt státu, rozšiřovaly se jeho hranice. Nerozšiřovaly se dobytvačnými válkami, nýbrž dobrovolnými smlouvami, připojováním k státu, který projevoval velkou atrakční sílu, což jest v historii způsob dosti mimořádný. Mladá polská kultura zářila daleko na venek. Ve východních krajích, jichž hájili polští rytíři před útoky vše ničících kočovníků, polský rolník zaséval nový život.

Pak přišly neúspěchy. Dostavila se doba zmenšování území; avšak ještě hůře bylo, když začala ochabovati duše národa. A když koncem XVIII. stol. nastávalo uzdravení, když stát počal sílití, tři vražedné rány, způsobené dělením Polska, zbavily jej života. Do poroby dostalo se Polsko se silně zanedbanou kulturou materiální, již nemohlo úplně obnoviti, avšak rovněž s velkými tradicemi historickými, které jsou jedním z nejdůležitějších činitelů národního sebevědomí. Kromě toho zvláštní a ve svém dosahu nesmírně důležitou věcí bylo též neobvyklé míšení národností na území bývalého státu polského. Měnitivé události historické, dobrovolný a velmi intenzivní proces polonizace nepolských národností, živá kolonizace obyvatelstva čistě polského na málo zalidněných územích poskytly základ k podivné mosaice skorem v celé východní části bývalého státu. V počátcích nemělo to velkého významu. Proces kolonizace se šířil, ba zesiloval se po děleních. Když však v XIX. stol. v neuvědomělých dosud menšinách národnostních počalo se probouzeti vědomí

odlišnosti, nastala znova potřeba vytvořiti jakousi synthesu.

DOBA POROBY.

Navázati na přetrženou nit nebylo ovšem věcí prostou a snadnou. Poroba, trvající více než 120 let, zanechala po sobě strašné stopy. O tom, že Polsko ztratilo svoji samostatnost, věděl ve světě každý žák obecné školy. O tom, jaké strašlivé formy měl život na rozvalinách bývalé polské republiky, věděl jenom ten, kdo prošel tímto peklem. Správně řečeno, nešťastné tyto kraje byly jediným ohromným vězením, v němž brutalita, někdy přímo barbarství dozorců ničily nejenom národní práva, nýbrž i nejelementárnější lidská práva vězňů.

Tři části živého organismu, roztrženého násilím, byly nuceny gravitovati do oblastí cizích a do nepřátelských center. Proti nejformálnějším ustanovením smluv o rozdělení Polska byla cílevědomě a systematicky ztěžována komunikace mezi někdejšími provinciemi bývalého polského státu. Jednota národa stávala se mythem, kterého však, ač byl pečlivě chráněn v duších příslušníků polského národa před policejním pronásledováním, bohužel, bylo třeba hájiti i od rozkladných vlivů denního života. Zvláštní zákonodárství, škola, služba v armádě, tisíce materiálních zájmů, jimiž každý při své práci spoután byl s cizím územím, vytvořovaly stále výrazněji tři odlišné typy Poláků, kteří se jen potají a při slavnostních příležitostech mohli hlásiti k plemenné jednotě. Posilování vlastního národního elementu bylo tím obtížnější, že — aspoň ve dvou okupačních územích: ruském a německém — pěstování vlastního jazyka a vlastní kultury bylo zakazováno s neúprosnou důsledností a přísností.

Šestileté dítě, které vstupovalo do veřejné školy, bylo nuceno zanechat na prahu i jazyk, jemuž je učila matka, i neuvědomělý ještě cit o příslušnosti k národu, jehož mělo být členem. Škola neposkytovala mu znalostí o zemi, v níž bydlelo, nepřibližovala ho k vynikajícím spisovatelům a mocným tvůrcům minulosti jeho vlasti. Nauka, již se mu ve školách dostávalo, byla negací občanské výchovy. V ruském okupovaném území nejen že se polskému dítěti nedostávalo vzdělání po stránce národní a že výchova byla špatná po stránce pedagogické, byl i počet škol nepatrný. Více než polovice obyvatelstva tonula v analfabetismu. Přístup do nečetných škol středních byl systematicky ztěžován mládeži z pracujících vrstev.

Úroveň varšavské university byla snižována tím způsobem, že vstup na ni byl dovolován také posluchačům pravoslavných duchovních seminářů, naprosto nepřipravených k universitním studiím. Soukromé spolky, zabývající se šířením osvěty anebo prohlubováním kultury, byly šikanovány, pronásledovány a ničeny nemilosrdnými zákazy. Jestliže projevovaly poněkud živější činnost, byly prostě rozpouštěny. Nelegální pokusy učit polské děti číst anebo rozdávat celkem nevinných knížek dospělým polským čtenářům bylo odměňováno několikaletým vyhnanstvím na pobřeží Ledového oceánu. V bývalých východních provinciích polských do r. 1905 bylo zakázáno mluvit polsky nejen v úřadě, u soudu a ve škole, nýbrž vůbec všude mimo dosah vlastního bytu; rovněž nebylo dovoleno tisknouti polské časopisy a knihy. V polském území, jež okupovalo Prusko, nebylo ani jedné soukromé školy polské. Užívání polského jazyka, pouhé hlášení se k Polákům pokládáno bylo jak v záboru pruském, tak v ruském za výraz vzpoury.

Neméně ponuře vypadal život hospodářský. Pouze v pruském záboru byl poměrný blahobyt, ostatně velice

omezený pro rozhodnou necht vlády k podporování průmyslového vývoje v polských provinciích. Rakouské okupační území, jež bylo též zbaveno možnosti průmyslového rozvoje a pro strašné rozdrobení půdy mělo nešťastnou agrární strukturu, trpělo těžkou bídou. Jestliže na území, okupovaném Ruskem, přesto se podařilo položit aspoň základy velkého průmyslu, stalo se tak spíše proti vůli vlády nežli za její pomoci. Daně byly tam vyšší nežli uvnitř Ruska. Železniční tarifová politika ztěžovala i dovoz surovin i vývoz hotových produktů. Nebylo tam státní iniciativy, nebylo tam ani plánu ani racionalisace ekonomického života, který rostl dosti bujně, leč jako divoké křoví.

Na území bývalého kongresového království ruská vláda po potlačení posledního povstání nestavěla silnic, nezřizovala průplavů, neobsívala úhorů, neregulovala řek, nedbala o melioraci půdy. V hlavním městě země, ve Varšavě, za několik desítek let ruská vláda vystavěla pouze dvě velká vězení, několik kasáren, několik úplně zbytečných kostelů, vojenskou kadetku a techniku, na něž většinu peněz dali Poláci. Rusko vůbec zacházelo s touto nejlidnatější a nejcivilisovanější provincií jako s kořistí, dobytou ve válce. Až do vypuknutí světové války bývalé království platilo do státní pokladny každého roku o několik desítek milionů zlatých rublů více, nežli byly výdaje na administraci a rozpočty na investice, které se však neprováděly.

Horší však ještě nežli toto, s chladnou krví prováděné drancování, bylo to, že země přejímala od východu vražedné zvyklosti. Při absolutní nemožnosti působiti proti zlu, v zemi vzrůstalo se opilství, netečnost, nesolidnost v obchodních stycích, úplatkářství, jež patřilo téměř k státnímu zřízení.

Bral za své veškeren pocit loyality ke státu, který šířil jen útisk. Zvětšovala se stále propast mezi kul-

turou západu a zmrzačenou kulturou země, která čím dál tím více upadala v provinciální zpátečnictví. Mezi jednotlivými vrstvami obyvatelstva okupanti hleděli vytvořovati vysoké, stále vyšší zdi, za nimiž by se hromadila vzájemná nedůvěra, hořkost a nenávisť. Rolnický komisař, který se měl starati o sedláka, i tovární inspektor, který měl dbáti o dělníka, měli v podstatě funkci politickou, totiž funkci rozbíjeti národ. Kromě toho byla snaha udržeti drobné rolnictvo ve stavu úplné nevědomosti; rovněž i s hnutím dělnickým zacházelo se naprosto barbarsky. Stávky, odborné svazy, snahy o sebevzdělání byly bourány jako nepřátelské pevnosti.

A přece se neosvědčoval ten aparát ke zničení národa, třeba že se o něm po léta pracovalo a třeba že po léta byl zdokonalován. Přes nelidské represalie každé dorůstající pokolení chápalo se zbraně ne tak ani pro nádeji ve vítězství, jako spíše proto, aby prolitá krev burcovala národ z letargie. Za těchto zoufalých revolučních pokusů hynuly desítky, ba stovky a tisíce lidí na bojištích, na šibenicích a daleko ve vyhnanství. Hynulo vše, co bylo národně nejzdatnější, prováděla se vražedná selekce in minus. Leckdy se zdálo, že celé Polsko je jediným hřbitovem, na nějž již nikdo nepřichází, aby si poplakal. Země, která v XVI. stol. stála v čele kulturního snažení, která v době mezi prvním a druhým dělením vytvořila první ministerstvo osvěty v Evropě, která v době jagiellonské byla nejrozsáhlejším, ne-li vůbec nejmocnějším mocnářstvím, měnila se po každém pokusu o získání svobody v trosky, zbrocené krvi. Okupační úřady staraly se konsekvantně o to, aby vtloukly do hlav polských, jako hřebík do tvrdého dřeva, přesvědčení, vylučující každou pochybnost, že se tento stav věcí již nikdy nemůže změnit. Leč přece stále rodili se na tomto hřbitově lidé, kteří svědčili o pravém opaku skutečnosti, kterou země prožívala.

R. 1914 polské nebe bylo zachmuřeno ještě více, než kdykoliv jindy. Zdeptán byl již každý odpor, všechny organizace byly rozmetány. Celá národní energie byla soustředěna k zachování nejprimitivnějších forem existence, k obraně před stále ostřejšími útoky nepřátelskými. Země potřebovala stůj co stůj míru. Zatím na polích krakovských, na jediném poměrně svobodném kousku polských zemí, cvičily se již oddíly střelecké, chovající velkou víru v budoucnost a čekající na to, před čím se normálně chvěje duše lidská; čekaly na válku. A válka se dostavila. Hned prvního dne po jejím vypuknutí bylo v Polsku zřejmo, že dosavadní stav déle trvati nemůže. Provolání vrchního velitele ruské armády, velkého knížete Mikuláše, slibující sloučení Polska a širokou samosprávu, bylo nepochybně jenom válečnou lstí. Ústřední mocnosti, Německo a Rakousko, neodhodlaly se s počátku ani k tak zdržlivému gestu. Rozpoutal se zápas, na nějž v mukách a ústřích čekalo několik pokolení, totiž boj mezi mocnostmi, které si rozdělily Polsko. Bylo tudíž jasno, že jde o boj na život a na smrt a že jeho výsledky musí zachvěti celou Evropou v základech.

Boje tohoto, bohužel, Polsko nemohlo se zúčastniti ani jako stát, poněvadž jím nebylo, ba ani jako národ. Zlověstné následky dělení projevíly se tu v celém tragismu. Na bojištích vraždilo se mlčky několik set tisíc polských „poddaných“, neboť v Polsku ani v hodině smrti nesmělo se mluvit. Od civilního obyvatelstva, roztrženého odedávna pohraničními kordony okupantů a nemajícího ani jedné veřejné instituce, a při vojenské cenzuře ani možnosti projevití upřímně vlastních názorů, nebylo možno dostati ani nejnepatrnějšího projevu, symbolisujícího národní jednotu. Na rakouském území z iniciativy polských revolučních z ruského záboru a za vůdcovství Josefa Piłsud-

ského utvořily se legie, které stanuly v boji po boku centrálních mocností, pokládající Rusko za největšího a nejhroznějšího nepřítele. Mezi civilním občanstvem utvořil se vedle legií vrchní národní výbor (Naczelny Komitet Narodowy), sídlící v Krakově a podporovaný konservativci se sociálními demokraty. Strana národně demokratická (nacionalisté) ve všech třech okupacích, a s ní značná část veřejného mínění polského na ruském území, jakož i skorem všechno polské obyvatelstvo z německého území, vedené nenávistí k Němcům, stannulo po boku Dohody, což v praxi na území polském znamenalo po boku Ruska. Představitelem těchto názorů byl národní výbor za předsednictví Romana Dmowského. V září roku 1917 tento výbor byl uznán Dohodou za oficiálního zástupce Polska; tři měsíce před tím uznán byl dobrovolnický pluk polský, utvořený ve Francii, za legální polskou armádu. Organem třetího politického směru byl centrální národní výbor (Centralny Komitet Narodowy), založený ve Varšavě, když byla opuštěna Rusy, a sdružující demokratické skupiny. Jeho stanovisko k Rusku bylo nesmiřitelné, rovnal se občansky Piłsudského legiím, leč v poměru k ústředním mocnostem projevoval čím dál tím větší kriticismus, jakož i výraznější snahu o skutečnou samostatnost. Přesto, že 5. listopadu r. 1916 Německo a Rakousko ohlásily oficiálně obnovení samostatného Polska (neznámo bylo, v jakém územním rozsahu), legie odešly s bojiště a zakrátko poté byl uvězněn Piłsudski a s ním řada pracovníků o svobodu. Než strašné zápolení válečné, nedostatek rekrutů a chleba, jakož i probuzený konečně cit spravedlnosti nedovolily již, aby jméno Polska zapadlo v propadlišti. Když v listopadu r. 1918 sjednáno bylo příměří, ukončující světovou válku, sjednáno bylo kromě jiných podmínek, a to na základě 13. článku Wilsonova, obnovení samostat-

ného státu polského. Zdi největšího vězení na světě rozsypaly se v rozvaliny, avšak Polsko vyšlo z nich tak zesláblé, že jak nepřátelé, tak přátelé pochybovali, zda bude schopno života.

VÁLKA A JEJÍ NÁSLEDKY.

Především zničila je válka. Po celá čtyři léta válečný pluh vyorával v něm brázdy dopředu i dozadu, zanechávaje za sebou krev na rozoraných hroudách. Celé vesnice s městečky mizely s povrchu země, celé krajiny připomínaly zemi, s níž se právě odvalily vody potopy. Již v prvním roku války na území polském bylo zničeno ohněm anebo rukou lidskou 1,880.000 budov; po válce sedmina půdy byla neoseta. Tu i tam pole zarostla křovím; na jiných místech jámy od dělových střel anebo hluboce kopané zákopy činily je neschopnými, aby dávala úrodu. Ba i vzdělávaná půda neobyčejně snížila svou plodnost pro nedostatek hnojiv a dělnických rukou. Počet koní, dobytka, též ovci a vepřů zmenšil se v zničených krajinách katastrofálně. Byl tu však ještě horší zjev — zmenšil se i počet obyvatelstva; kromě ohromného počtu těch, kteří padli na bojištích, a mrzáků, kteří stojí stát velmi mnoho peněz, kromě zmenšení počtu porodů a zvětšení počtu úmrtí, ruské vojsko, ustupujíc r. 1915, odehnilo před sebou veškeré obyvatelstvo evakuovaných krajů k dlouhým letům útrap a bídy.

Vůbec v zemi, která ani před válkou nebyla příliš bohatá, loupil a plnil kdekdo jak mohl, jak chtěl a jak dovedl. Rusové, ustupující před Němci, vyváželi tovární zařízení, kostelní zvony, kapitály spořitelien, archivy, akta všeho druhu. Praktičtější Němci, nemohouce převzít všech technických instalací, chladně a ukrutně je ničili, zabírali mosaz a bronz, rekvírovali neje-

nom sukno pro vojáky, nýbrž i dámské látky, vykáceli lesy, stavěli dráhy o desítkách kilometrů k vývozu potravin a posílali řemeslníky a vůbec mladé muže na nucené práce do Německa. V zemi zbyly jenom trosky, bída a hlad.

Vedle toho nedostávalo se všeho: Potravin a zboží (uloupeného okupanty), peněz, k jichž vybírání nebylo ani finančních úřadů, vojska, které po rozpuštění legií bylo třeba tvořiti znova, železničního parku, úředníků, bez nichž nebylo lze pustiti státní stroj do pohybu. V okupačních územích německém a ruském Polák zpravidla nemohl býti úředníkem. Jediným reservoárem lidských sil, jakž takž vyškolených, byla Halič, avšak reservoár tento byl příliš skrovný.

Proto také, když se v počátcích listopadu r. 1918 po vypuzení okupantů ujal vrchní vlády vůdce legií Piłsudski, stav se prvním vládcem státu, situace byla nad pomýšlení těžká. Hranic ještě nebylo a spor o ně se všemi sousedy byl nanejvýš napiat. Poznaňsko osvobozeno bylo od Němců teprve 27. prosince výbuchem lidového povstání. Na severu trvala ještě německá okupace, která byla vystřídána bolševickou. Na východě německá armáda o několika stech tisících mužů, sice již demoralisovaná, leč ještě nerozbitá, hrozila svým pochodem na Varšavu, kterou mohla rozdrtit jako železný válec. Ve Lvově pak se stále ostře válčilo s Ukrajinci. Spor s Československem o Těšín změnil se, bohužel, v zbrojné utkání. Polsko, sotvaže povstalo k životu, obklopeno bylo se všech stran ohnivými plameny. Ale ani uvnitř země nebylo klidu. Radikální vláda Moraczewského, jmenovaná Piłsudským, na jedné straně setkala se s ostrým odporem pravice, na druhé straně, budujíc teprve výkonný aparát, musela mírniti vření v masách, podněcované bolševiky.

Za takovýchto podmínek, jistě ne snadných, bylo třeba pustiti se do výstavby státu z trosek.

Především bylo třeba vymezení území státu a jeho hranice. Okupační hranice byly odstraněny válkou, avšak na jejich místě nebylo jiných, pokud trvaly operace válečné. Aktem z 5. listopadu r. 1916 slíbily centrální mocnosti vrátiti samostatnost polským územím, dobytým na Rusku. Za nějakou dobu potom začalo se hovořiti o připojení Haliče k těmto zemím, vlastně o vtělení dobytých území s Haličí do Rakouska. Dříve však nežli došlo k teoretickému zvětšení příštího polského státu, zmenšen byl smlouvou brzeskou, v níž bylo postoupeno Rusku Cholmsko. Teprve vysokomyslné vystoupení Wilsona, jehož jeden z proslulých 14 bodů žádal, aby byl utvořen polský stát na všech územích, obydlených polskou většinou, položilo první teoretické základy k vymezení území Polska.

NOVÉ HRANICE.

Od této teorie k jejímu praktickému zrealisování bylo mnoho těžkých kroků. Prvním z nich byla smlouva versailleská, jež určila po jistých váháních, nepříznivých pro Polsko, jeho západní hranice a připojila k Polsku skoro celé Poznaňsko a značnou část západních Prus. Osud ostatních polských krajů, náležejících k Prusku, měl býti rozhodnut plebiscitně. Dva z nich — jeden týkající se t. zv. pruských Mazurů, druhý týkající se přímořské Varmie — Polsko, prožívajíc tehdy pro válku s bolševiky a silně již rozšířenou inflaci situaci dosti těžkou, prohrálo. Podobně nedobrý výsledek sliboval pro tvrdý odpor Německa plebiscit v Horním Slezsku; teprve dvakrát po sobě následující zoufalé povstání polského lidu otevřelo aspoň části obyvatelstva ze sporného území cestu do Polska.

Při konečném vymezení hranic polsko-německých na 800 tis. Němců zůstalo v Polsku, avšak na milion Poláků v Německu s tím zásadním rozdílem, že obyvatelstvo německé v Polsku tvoří skupinu zámožnou, vzdělanou a ostře bojující o svá práva, kdežto Poláci v Německu jsou silně roztroušeni a náležejí skorem výhradně k třídám pracujícím a nemohou tudíž odpirati se zdarem snahám germanisačním.

Hranice s Československem vymezilo konečně rozhodnutí velvyslanecké Rady ze dne 28. července 1920, jímž rozděleno bylo Těšínské Slezsko, Spiš a Orava. Toto rozhodnutí, přijaté s počátku oběma stranami s nevůli, nebude — jak lze věřiti — v budoucnosti na překážku čím dál tím většímu sblížení obou národů, které spojuje nejenom minulost a rasové příbuzenství, nýbrž i společné nebezpečí.

Bez právně státních aktů byly vymezeny polské hranice s Rumunskem a Lotyšskem, mezi nímž a Polskem existuje spor o šest polských osad v okolí Dvinska, jenž na štěstí není hrozivý. Cestou válečnou a právní, resolučí Rady národů a rozhodnutím Rady velvyslanců i usnesením vilenského sněmu byla vymezena hranice polsko-litevská. Do nedávna to, bohužel, nepřekáželo litevskému Kovnu, aby neprohlašovalo, že je ve válečném stavu s Polskem, ani nedávno prohlášené nové konstituci litevské, aby nepokládala Vilna za hlavní město Litvy. Tento spor, spíše nepřijemnější pro dlouhověké spoluzití těchto dvou národů nežli hrozivý, zasluhuje zmínky jedině proto, že tvrdošíjný odpor malého státu je živěn většími sousedy, kteří se nemohou smířiti s osudem.

Otázkou zásadní důležitosti bylo pro Polsko uznání jeho právního titulu jako vlastníka bývalé východní Haliče a vymezení hranice polsko-ruské. Když šlo o Halič, Rada velvyslanců zrušila původní koncepci, uzná-

vajíc faktický stav, aby svěřeno bylo Polsku spravování tohoto území na 25 let. Rozhodnutí toto, ostře napadané ukrajinskými politiky, jest jediné přijatelným východiskem pro velmi značnou menšinu polskou, bydlící v tomto kraji; je rovněž stvrzením úmluvy mezi Polskem a národně ukrajinskou vládou Petljury, který ve spojení s polským vojskem bojoval proti Rusku. Tato válka, vedená se štěstím neobyčejně se měnícím do podzimku roku 1920, zvětšila nejenom zhoubu sporného území, nýbrž v jistých chvílích byla nebezpečím pro celý stát. Bezpochyby byla nebezpečím i pro mír celé Evropy, pro niž bylo Polsko poslední zdí před bolševickou záplavou, podobně jak jí bylo kdysi před nájezdy muslimanskými. Smlouva řížská vymezila definitivně hranici dosti problematickou, nevedenou ani po čáře území s obyvatelstvem výhradně polským, ani, třeba jen přibližně, po čáře území, etnograficky ruských. Horší ještě bylo, že hranice nová přiostrčila otázku běloruskou, roztrínajíc mezi dva státy území, obydlené běloruským národem.

Pět let trvalo spojování rozbitých údů Polska železnou obručí práva národů. Pět let neustálého napětí a pozornosti, roztěkané na všechny strany, úspěchů i neúspěchů, obav i radostí z skutečného spojení. Dosažený výsledek — více než 388 tisíc km² území, více než 27 mil. obyvatelstva (r. 1921) — srovnáváme-li jej s Polskem za Jagiellovců, které tehdy měřilo skorem 1100 tis. km², je ovšem dosti skrovný. Přes to však je Polsko šestým státem v Evropě co do velikosti, je všeobecně dosti úrodné, má značná bohatství minerální a obyvatelstvo, které projevuje ještě mladistvou zdatnost vývojovou. Položeno je mezi dvěma velikými mocnostmi s hluboko zakořeněnými tradicemi imperialistickými. To ovšem je nebezpečím pro jeho trvání. Avšak národ polský zvykl si již žíti a pracovati v nebezpečí

skorem tisíciletí. V této části Evropy hranice jsou věci nestálou a plynulou, možná že proto, že život v těchto končinách vůbec nemá ještě ztrnulé formy. Národ, v jehož historii ztráta samostatnosti ukázala se jenom episodou, naučil se žít za těžkých podmínek, jako jiní národové naučili se síti na sopečném území anebo dobývati kus po kuse půdy, pokryté od věků mořem. Zkrátka: V Polsku je velká touha po životě a velká spojitost vnitřní.

Buď jak buď, špatné či drobné hranice nynější jsou přijímány v Polsku bez výhrad a upřímně. Polský národ, zaměstnaný léčením válečných ran a výstavbou státu, je naprosto vzdálen imperialistických choutek po zvětšení teritoria. Od nejstarších časů národ polský byl jedním z národů světa, nejvíce oddaných míru. Skorem všecky války, které vedl, byly válkami obrannými. Všecka zvětšení státního území se uskutečňovala dobrovolnými svazky a uniemi, které sjednával se sousedními národy. Krom toho si uvědomuje, že jestliže získal samostatnost za války, nová válka v dnešních poměrech a za dnešního rozložení sil mohla by mu přinésti nové, životu nebezpečné rány a ztráty. Proto také v celém civilisovaném veřejném mínění polském by bylo možno naléztí toliko drobné procento šilenců, kteří sní o válečném dobrodružství. Pracující vrstvy, na něž by dolehla eventuelně většina válečných útrap, odmítají válku naprosto. Fakt, že mimo hranice vlastního státu je dnes 6 až 7 milionů Poláků, že to jsou hodnoty většinou pro národ ztracené, vzbuzuje ovšem všeobecný žal. Ale ani tato věc nikomu nebouří krve a nikoho nezbavuje střízlivosti.

ARMÁDA.

Ovšem z toho nevyplývá, že by Polsko nebylo hotovo hájiti své svobody. Pacifistické tradice nejdou tak daleko, aby vyhlazovaly v paměti národu vzpomínky na dělení Polska, jejichž jednou z hlavních příčin byl nedostatek dostatečného množství vojska k ochraně země před trojnásobným útokem. I kdyby tyto vzpomínky dohasínaly, podmínky, v jakých Polsko žije, jsou dostatečně nepříznivé a hrozivé, aby je odvrátily od okamžitého a úplného odzbrojení. S Ruskem spojeno je nepřetržitým řetězem válečných šarvátek, za nichž mírové smlouvy byly jen chvilkovým odpočinkem. Se strany německé doléhá neustávající, stále vášnivější protest proti oddělení Východních Prus „pomořským koridorem“, i proti odtržení průmyslových okresů Slezska; zní to jako hučení sopky, chystající se k výbuchu. Mezinárodní záruky nejsou dostatečně zřetelné a naprosto nevystačují. Německo-ruská smlouva rapallská hrotem svým míří přímo do prsou Polska, připomínajíc mu ostatně cynický aforismus Bedřicha II., krále pruského, který dělení Polska nazýval přijímáním, k němuž okupanti společně přistoupili. Smlouva locarnská, která stabilisuje po dohodě obou stran a za mocné záruky Anglie hranici francouzsko-německou, Polsku nejen nezaručuje bezpečnosti, nýbrž obsahuje v sobě skrytou hrozbu neukojených sousedských nároků. Polsko ovšem hledá své bezpečnosti ve všeobecném míru. Kelloggův pakt není ničím jiným než opakováním polského návrhu, předneseného o rok dříve. Ale úplně odzbrojiti znamenalo by pro Polsko totéž, jako strhnouti zámky u dveří a mříže v oknech vlastního domu, nehledě že kolem pobíhá mnoho milovníků cizího majetku.

Za těchto podmínek i radikální strany, v jejichž programu jedním z hlavních bodů je mírový vývoj světa,

musí souhlasiti s obrovskými výdaji vojenského rozpočtu, jež činí kolem 30% celkového státního rozpočtu, který nemůže uspokojiti všech nutných potřeb školských, komunikačních a průmyslových investic anebo polních meliorací. Je to jakýsi druh obrovské pojišťovací prémie na snadno zápalnou budovu v krajině, v níž dochází často k požárům.

Buď jak buď, ani obava z útoku není s to, aby přiměla Polsko k uchýlení se s cesty rozvahy na stezky dobrodružných podniků. Kromě malé odchylky r. 1927 vojenské rozpočty Polska stále se zmenšovaly. R. 1924 výdaje na vojsko byly 675,559.000 zł. při plné hodnotě zlotého. R. 1928 byly 740,758.000 zł. při hodnotě zlotého, zmenšené o 58%. R. 1924 odpovídal vojenský rozpočet 40.6% celkového rozpočtu, r. 1928 29.3%. Z této sumy bylo třeba vydati v posledním roce kolem 62% na výživu vojska, neboť Polsko jako nový stát má poměrně malé vojenské zásoby, a na stavbu vlastní zbrojovky a továrny na prach, aeroplány s veškerou výzbrojí vojenskou a založené vysoké školy vojenské, v nichž bylo by možno systematicky vychovávat nejenom podporučíky, nýbrž i velitele vojenských sborů.

A to nebylo věcí lehkou. Bedlivěji nežli o technické vypravení armády dbáno bylo zvláště o vytvoření jednotného jejího typu, vlastního, polského typu. Důstojnický sbor skládal se s počátku většinou z důstojníků tří okupačních armád. Cestou dlouhého, někdy obtížného výběru, časem chirurgickými amputacemi větších rozměrů nutno bylo dáti mladé armádě základ, na němž by se s dostatečným vzděláním odborným spojoval modernější poměr k občanstvu i vysoké uvědomění vlastenecké. Tímto základem staly se bývalé legie Piłsudského, vyhledávající za války přímý boj za vlast. Legie tyto skládaly se většinou z mládeže, a proto snad-

no nalezneme dnes jako v Napoleonově armádě v polském vojsku muže, kteří se stali generály před 30. rokem života.

STÁTNÍ ROZPOČET.

Stejně hrozivý a ještě obtížnější nežli válka s bolševiky a než spor o hranice byl boj o blahobyt, jenž je ostatně jen skrovný. Podmínkou obecného blahobytu byly uspořádání zájmů státních, vyrovnání rozpočtu a stabilisace valuty. Okolnosti, za nichž polské vlády musily k této práci přistoupiti, byly nezměrně obtížné. Země byla úplně zničena. Válečných ztrát v území, nezámožném i před válkou, počítalo se na 10 miliard zlatých franků. Průmysl byl zruinován, země ležela ladem, obyvatelstvo bylo zdecimováno a zbylé rozehnáno do všech dílů světa. S dýmem z nevychladlých ještě bojišť šířila se po zemi epidemie tyfu, cholery a moru, kterou nebylo možno zmoci pro nedostatek lékařů a léků. Horší bylo ještě to, že válečné zesurovení změnilo se v dosti všeobecný pokles morálky, který bylo nutno stíhati náhlými soudy. Všeliké zásoby peněz, potravin, zboží rozplynuly se jak sníh. Pomoc z ciziny, kromě dodávky trochy vojenské výzbroje a léčiv a kromě americké pomoci pro děti, byla nepatrná. Eventuelní půjčky zahraniční byly poskytnuty pod podmínkou uspořádání financí, což bylo velmi obtížno provésti vlastními silami. Daně, jichž zůstalo po okupačních státech pět systémů, scházely se ovšem slabě, zejména když bylo třeba tvořiti finanční úřady pro začátek z diletantů. Státní podniky a monopoly ještě nebyly zorganizovány; po jejich zorganizování v prvních několika letech přinášely ztráty anebo velmi nepatrné příjmy. Za těchto podmínek sestavení rozumného rozpočtu bylo bludným kruhem. Roku 1920 všechny prelimináře roz-

metala válka. Skorem od první chvíle existence státu projevoval se pokles polské valuty. Cestou úplně normální a analogickou s vývojem událostí ve mnoha jiných státech pokles tento pokračoval stále rychlejším tempem, škrtaje všechny kalkulace, znemožňuje každé solidní budování budoucnosti, doléhaje jako strašné břímě na hlavy obyvatelstva, zejména toho, které žilo ze stálých měsíčních odměn. V počátcích připouštěly nadšení a obětavost širokých vrstev, že se tak silně nepocitovala bolest pro tu krev, která stále tekla z rány. První vnitřní půjčka přinesla ohromnou sumu v poměru k strašnému zničení země, totiž 45 mil. dolarů. Lidé ze středního stavu — lékaři, advokáti, rentiéři — dávali na půjčku celé své jmění, lidé celkem chudí — dělníci, špatně placené učitelky — utápěli v ní úspory celého svého života. Následující však půjčky dávaly již celkem nepatrné výsledky. Odevzdávání peněz státní pokladně bylo za těchto podmínek krvavou, a třeba říci, bezúčelnou obětí. Bez nápravy v základech finančního zřízení dobrá vůle nemohla zasypati propasti.

První vážnější pokusy zachrániti tonoucí loď vykonány koncem r. 1923 za kabinetu Vladislava Grabského. Byla zastavena inflace, běsnící jako oheň, a inflaci nevyhnutelně provázející pokles polské valuty. Cla, platy a daně byly zvalorisovány. Zavedeny byly měsíční rozpočty, jež přizpůsobovaly výdaje příjmům, očekávaným v nejbližší době. Sněm udělil vládě daleko jdoucí finanční plnou moc.

Po několikaměsíční stabilisaci zaveden byl nový peníz — zloty, rovnající se švýcarskému franku a 1,800.000 markám polským. V dubnu r. 1924 založena byla emisní polská banka s kapitálem 100 mil. zlotých, krytých úplně kapitálem domácím. Po první dodržen byl rozpočet podle prelimináře, třeba že bylo, bohužel, časté jeho trhliny vyrovnávati přílišnou emisí drobných pe-

něz a státovek. Avšak radost z provedené sanace byla předčasná.

Nový peníz, zloty, byl sice kryt zásobami zlata a devis ve větší míře, nežli vymáhaly stanovby Polské banky, a to o 30%, ale výše zajištění byla přece jen malá, aby bylo možno opřít se zlé konjunktury. Zahraniční půjčky, tehdy získané, byly příliš drahé a zejména příliš malé. Na dovršení toho nastal špatný rok. Země, po výtce zemědělská, následkem neúrody musela přivážeti z ciziny značné množství obilí, a to tehdy, když následkem nastavší celní války s Německem ustal vývoz polského uhlí i masa. Na podzim r. 1925 zloty se zachvěl a poklesl v kursu 5:18 za dolar na sumu více než 10 zł. Záchranné prostředky, jichž se v počátcích této akce používalo — snížení úřednických platů, hromadné redukce zaměstnanců, škrtání nazdařbůh různých posicí v rozpočtu — byly léky stejně nešťastné jako nemoc sama. Teprve v červenci r. 1926 podařilo se opanovati rozpočet, tentokrát trvale.

Měl-li r. 1925 ještě 138 mil. zł. deficitu, r. 1926/27 měl již 161 mil. přebytku příjmů nad výdaji a r. 1927/28 214 mil. Počet drobných peněz a státovek zredukován byl na počet, stanovený ústavou, 12 zł. na hlavu. Státní podniky (dráhy, lesy, pošta a jiné), které r. 1925 daly čistých 68 mil., r. 1926/27 daly již 151 mil., r. 1927/28 200 mil. Monopoly (hlavně tabáčný, lihový, solný) daly místo 400 mil. r. 1925 627 mil. r. 1926/27, a 796 mil. r. 1927/28. Nutno při tom míti na zřeteli, že na příklad r. 1927/28 dal přebytek i přes pomoc úředníkům vyplacenou ve výši 80 mil. zł., přes zvýšení invalidních rent o 10%, přes počatou amortisaci americké půjčky a značně zvětšené investice. Výše rozpočtů nejen projektovaných, nýbrž i provedených vzrostla z 1745 mil. r. 1925 do 2133 mil. r. 1926/27 a do 2768 mil. r. 1927/28.

Zároveň provedena byla stabilisace zlotého nejen

ústavně, nýbrž i fakticky. Zásoba zlata v Polské bance vzrostla do konce r. 1924 ze 177 mil. na 229 mil. koncem r. 1925, na 326 mil. koncem října r. 1927, na 508 mil. koncem listopadu téhož roku a na 601 mil. dne 30. června r. 1928. Stejněměrně vzrostla zásoba devis, rovnající se koncem června 1928 733 mil., kteroužto převyšuje jenom zásoba devis banky francouzské. Oběh peněz zvětšil se ze 760 mil. v říjnu 1925 na 1036 mil. o rok později, na 1250 mil. r. 1927, na 1183 mil. dne 30. června r. 1928. Místo zredukovaných drobných peněz a státovek, které v lednu 1926 činily 115% emise a nyní činí jen 22%, povstaly značné rezervy pokladní, rovnající se koncem dubna r. 1928 více než 430 mil. zlotých.

Tento boj vyhráli jsme sami. Svět, který r. 1920 s naprostým klidem, vida bolševické vojsko rozvalovati varšavské brány, radil nám poddati se na milost či nemilost, tentýž svět v nejzoufalejších chvílích našeho boje o existenci sliboval nám pomoc, až pomine nebezpečnoství, anebo nám ji dával za cenu omezení naší samostatnosti. Teprve koncem r. 1927 dostalo Polsko prostřednictvím amerických bank 62 mil. dolarů a 2 mil. liber šterlingů jako 20letou 7procentní půjčku, z níž jenom 141 mil. zlotých určeno bylo na účely hospodářsko-investiční, kdežto zbytku použito bylo na zvětšení kapitálu Polské banky na 150 mil., na stažení státovek a vůbec na definitivní zesílení zlatého, jehož kurs se ustálil na 8 zř. 91 gr. za dolar. Tato půjčka zároveň se všemi dřívějšími půjčkami a dluhy vnitřními i zahraničními, s dluhem po bývalém Rakousku i s dluhy v privátních institucích stanoví zadlužení polského státu sumou 460 mil. dolarů, což dává asi 16 dolarů na hlavu. Bylo by možno těšiti se z toho, že tento dluh nepřevyšuje 3·4% národního jmění, kdyby nebylo toho, že toto jmění je stále ještě velmi nepatrné; na jednoho občana polského připadá totiž

2700 zlatých franků, na jednoho občana v Československu 5700 a ve Spojených státech amerických 16.500. Ale tyto státy nežily v porobě a neviděly ve svých krajích války.

Zároveň s bojem o uzdravení veřejných financí od samých počátků státní existence pozorovati je vytrvalou snahu o rozmnožení národního jmění, především však aby povzneseny byly hodnoty produkční. Ovšem teprve uzdravení valuty uvedlo to úsilí na tvrdou základnu reální kalkulace, než, nedbáme-li chvilkové úchylinky, vzrůst produkce šel vpřed nepřetržitým krokem i v nejhorších momentech inflace, krisí a neštěstí. Těžkou cestu měl před sebou průmysl tovární. V předválečné době ve dvou okupačních územích, v rakouském a pruském (bez Slezska), existovaly jenom skrovné a obtížně udržované jeho začátky. Výsledky, jichž se dosáhlo v okupačním území ruském, byly dosti značné, avšak průmysl tento, spokojuje se skorem výhradně ohromnými trhy ruského imperia, s nímž byl politicky svázán, slabě byl připraven na závodění s lépe zařízeným a lépe vyškoleným průmyslem západněevropským. Válka nejen zničila zařízení polského továrníka, nejenom roztránila základní a provozovací kapitál, nýbrž zásadně podemlela podmínky jeho existence, uzavírajíc celními přehradami průmyslu bývalého polského království cesty na východ, slezskému průmyslu cesty na západ. V nevýslovně těžkých podmínkách úplného zubožení, za pomoci vládní přirozeně zcela nepostačující v době stálých otřesů stabilisace valutové bylo třeba budovati všecko znova, klásti nové základy, přivážeti zlepšené instalace technické, shromažďovati a vzdělávati odborně lidi, vyhledávati a získávati v tvrdém boji nové trhy prodejní. Největší odběratel a nejpřirozenější — vnitřní trh, jehož velmi nepatrnou — ve srovnání se západem — sílu odběrnou vy-

čerpala skorem úplně válka, nemohl ovšem nikterak stačiti na průmysl, vyrostlý za jiných podmínek.

Soudím, že výsledky, dosažené za těchto podmínek, potvrzují nad veškerou pochybnost životnost polského podnikatele. Ve mnohých ovšem odvětvích průmyslových nynější produkce i přes obrovský vzrůst nepřevyšuje ještě předválečných norem. Krom toho v některých případech jenom prodej velkých částí výroby za ceny nezměrně nižší na zahraničních trzích a hrazení ztrát zvyšováním ceny na trhu domácím udržuje průmyslové podniky na povrchu. Ale to svědčí jenom o velkém úsilí, jež země vynakládá, aby dovedla svůj průmysl na výši, bez níž celkové hospodářství státní nemohlo by se pravidelně vyvíjeti. Významné jsou nejenom absolutní cifry produkce, nýbrž i její schopnost vývojová, její stálý vzrůst, jdoucí velkými kroky kupředu bez přestávky a bez oddechu.

PRŮMYSL.

Není ani možno, což je jasno, analysovatí podrobně každé odvětví průmyslové a nemám ani potřebných dat, která by podávala celkový obraz průmyslového vývoje. Několik cifer, které musí postačiti, osvětlí to však dostatečně.

Měsíční produkce kamenného uhlí, která r. 1925 dávala 2420 tis. tun, v srpnu r. 1927 zvýšila se na 3204 tisíce a o rok později na 3413 tisíc. Produkce koksu v téže době (1925-28) vzrostla z 80 tisíc na 141 tisíc, produkce surového železa z 26 tisíc na 56 tisíc, oceli z 65 tisíc na 128 tisíc, válcovaných výrobků z 48 tisíc na 92 tisíc. Produkce kamenné soli vzrostla ze 189 tisíc tun r. 1913 na 378 tisíc. Cukru vyrobili jsme r. 1922-23 19.262 tisíce q, r. 1927-28 35.328 tisíc q. Cementu místo 408 tisíc r. 1924 vyrobili jsme r. 1927 803 tisíce

tun. Počet vřeten na tenkou přízi v bavlnářském průmyslu r. 1914 byl 1507 tisíc, r. 1928 pak 2460 tisíc. Na velkém trhu světovém číslice tyto znamenají stále ještě dosti málo. Přijmeme-li však produkci kamenného uhlí v dubnu r. 1924 v různých zemích za 100, čínila produkce tato v Anglii v červenci anebo v srpnu 93·6, ve Spojených státech 80, ve Francii 81·1, v Německu 124·7, v Polsku 145·4. Ještě větší rozdíly ve prospěch Polska dostali jsme ve výrobě surového železa (272) a oceli (261). Zároveň spotřeba cukru u nás vzrostla z 8·02 kg na hlavu r. 1925, na 10·25 r. 1927; spotřeba papíru stoupla z 3·87 na 4·73 kg, bavlněných tkanin z 1·62 kg na 2·20 kg na hlavu. Lze s celou jistotou tvrditi, že jdeme kupředu cestou úzkou, leč jistou.

Nějen situace průmyslu, nýbrž také situace zemědělství na polských územích po válce byla zoufalá. Více než 5 milionů ha orné půdy leželo ladem. Ohromná část lesů byla zpusťována. Plodná síla orné půdy snížila se do té míry, že sklizeň žita r. 1919 dávala jenom 35% sklizně z r. 1913, sklizeň pšenice 36%, cukrové řepy 34%, bramborů 75%. Nebylo inventáře, hnojiv a rolnických nástrojů. Zejména však nebylo pomoci státu, který dušen jsa inflací, nemohl zemědělci vydatně pomoci. Kapitál státní pozemkové banky, založené roku 1922, přes několikeré zvětšení rozplýval se jako sníh. Soukromého úvěru skorem nebylo. Ve vesnicích malý zemědělec platil věřitelům hrůzné lichvářské úroky, obrovská většina spořitelen byla zničena válkou a poklesem valuty. Při nízkých světových cenách obilí rozdíl mezi zemědělskými produkty a továrními výrobky nedovoloval zemědělci, aby si koupil nové nářadí, oblek a inventář, ba ani potraviny, kterých byl nedostatek. V letech neúrody — bylo jich několik po sobě — zdechl-li kůň anebo shořela-li chalupa, majitel mnohého hospodářství upadl v bídu. Mladý a nezkušený

stát nejen že poskytoval pomoc úvěrovou, nejen že dbal větší měrou o potřeby lépe organisovaného průmyslu na škodu pro zemědělství, nýbrž přes hrozící hlad omezoval zemědělskou produkci, zakazoval vývoz a svobodný obchod, zaváděl kontingent povinně dodávaného obilí, za něž určoval příliš nízké ceny. Vše to se dalo v zemi, v níž vedle 6,345.905 obyvatelů měst bylo roku 1921 19,030.270 obyvatelstva venkovského.

A přece... Během několika let zmizely úhory — kromě nevelkých zbytků ve východních vojvodstvích — téměř úplně, počet skotu vyrovnal se s počtem předválečným, počet koní a vepřů převýšil jej značně. Po uvedení lesů do pořádku vývoz surového a polozpracovaného dříví vzrostl v letech 1924/27 o 250%, produkce a spotřeba hnojiv v posledních čtyřech letech zvýšily se o 300%, stát pak kromě obrovské továrny na dusíkatá hnojiva v Chorzově vystavěl novou podobnou v Tarnově. Přes obnovení předválečných továren na rolnická nářadí vzrostl přívoz těchto strojů z 21 mil. zl. franků v prvním půlletí r. 1926 na 50 mil. v prvním půlletí r. 1927 a na 81 mil. v polovici r. 1928. Úroda z hektaru dosáhla již všeobecně výše předválečné, v některých druzích obilí značně ji převýšila. Nejvýmluvnější snad je rozmach státní pozemkové banky, jejíž vlastní kapitál z 3 mil. zlatých vzrostl na 110 mil. Proto také počet krátkodobých úvěrů, poskytovaných touto bankou zemědělcům, mohl se zvětšiti během půl čtvrtá roku 21krát (na 210 mil.) a počet úvěrů dlouhodobých během 20 měsíců více než 23krát (na 105 mil.). Kromě toho banka poskytuje pomoc ze spravovaných státních fondů ve výši skorem 140 mil.

Není pochyby, že v zemědělství jsme ještě daleko od dokonalosti. Výnosnost polského hektaru, vyšší než průměrná norma světová, stále ještě nedosahuje vysokých norem několika nejdále postoupivších států zá-

padních. Pohlédneme-li však zpět, můžeme si oddychnouti s ulehčením.

POZEMKOVÁ REFORMA.

Zároveň ve snaze povznésti výnosnost svého zemědělství usilovalo Polsko během celého desetiletí o upravení svých agrárních poměrů, především o spravedlivější a racionelnější rozdělení půdy. Třeba přiznati, že věc tato, jedna z hlavních otázek vnitřní polské politiky, je daleko od racionelního rozřešení. V ohromné většině polských krajů, náležejících k bývalému okupačnímu území ruskému, po přiznání polského majetku zemědělskému obyvatelstvu, což se stalo r. 1864, zvětšování statků, vzdělávaných malými zemědělci, provádělo se způsobem neobyčejně překotným a zároveň naprosto nepromyšleným. Vedlo to k neslýchanému roztržštění půdy a k tvoření hospodářství neschopných života. Při dosti značném množství peněz, posílaných emigranty, a cestou snižování úrovně životní pod normál, polský zemědělec vytrhával z větších rozloh všecko, co bylo slabší, avšak zároveň půdu přeplácel, nedbaje její výnosnosti, avšak horší ještě bylo to, že nabýval nové půdy v drobných parcelách, vzdálených od sebe nejednou několik kilometrů. Při úplném nedostatku vzdělání jak obecného, tak i odborného, při špatné světové konjunkturu a při nedostatku prostředků k povznesení technické stránky mělo zvětšování statků nejednou zoufalou bídu jako důsledek nevědomosti a prvotnosti kultury.

Proto také nejživěji proniklo do širokých vrstev lidových po vzkříšení vlastního státu heslo agrární reformy. S tímto heslem konaly se první volby sněmovní, vedly se ve sněmu nejostřejší boje. Již roku 1919 přijaty byly většinou jednoho hlasu hlavní zásady re-

formy: nucené vyvlastnění větších statků, maximum půdy, jaké lze mít, jaká cena bude se platit za vyvlastněnou půdu, jak se budou formovat nová hospodářství. O rok později vytvořen byl z těchto zásad precisní a podrobný zákon a založeny byly zvláštní pozemkové úřady k provádění reformy. Přes další boje a změny, zasahující hluboce do obsahu zákona, aby byl praktičtější, skutečnost zklamala naději lidu. Reforma postupuje, leč při nedostatku ohromného kapitálu, jehož by bylo potřeba, při silném odporu majitelů větších statků, při nedostatečné její populárnosti v civilisovaných vrstvách obyvatelstva, tempo její je značně povolnější a výsledky mnohem méně účelné, nežli toho sobě přály radikální kruhy.

Ze státního stanoviska je to tím více hodno politování, že nynějších poměrů nelze z mnoha důvodů udržeti. Roztříštění půdy je stále ještě strašné. Roku 1921 mělo Polsko 3,261.909 hospodářství, majících celkem 30,340.669 ha rozlohy. Z tohoto počtu bylo 33.9% nových hospodářství pod 2 ha, tudíž málo schopných k životu a k vyživení svých majitelů. S hospodářstvími od 2 do 10 ha dává to 87.1%, tudíž velmi značnou většinu všech hospodářství. Počet zámožných hospodářství selských od 20 do 100 ha je nepatrný — 2.70%. Statků nad 100 ha počítá se jenom 0.6% všech hospodářství; stále je to však značné číslo 13,589.177 ha, t. j. ne o mnoho méně nežli polovina veškeré rozlohy půdy.

Vedle toho Polsko, které je státem se střední hustotou zalidnění — 76.2 osob na km² — je jednou z nejzalidněnějších zemí zemědělských při nevelikém počtu městského obyvatelstva. Je též národem s neobyčejně silným přirozeným přírůstkem obyvatelstva, který roku 1927 činil 427 tis., r. 1926 451 tis., r. 1925 — 542 tis., což dává na 1000 obyvatelů 14.2, 15.2 a 18.5%, zatím co ve Francii přirozený přírůstek činí 1.6%, v Anglii 4.4%,

v Československu 7.3%, v Rumunsku 14.4%. Před válkou byla emigrace korektivem tohoto ohromného přírůstku obyvatelstva, dosahujíc r. 1913 čísla 150 tisíc. Byla to strašná ztráta krve, ale zároveň byl to zajišťovací ventil. Dnes poklesla emigrace značně, totiž ze 112 tis. r. 1926 na 67 tis. r. 1927. Minuly pak již doby, kdy tento náhlý přírůstek obyvatelstva byl pokládán za rozmnožení bohatství země a byl na ruku těm, kteří tvořili „velké bataliony“.

Podle toho ani zákonem stanovený parcelační kontingent 200 tis. ha půdy ročně, ani počet fakticky v letech 1919—25 rozparcelovaných 740 tis. ha, r. 1926 186 až 580 tis. ha nepostačuje. Nepostačuje rovněž počet zlikvidovaných servitutů (většinou lesů), opravňujících k společnému proměnění na role, který r. 1919—26 dosáhl 91 tis. ha, ani provedené komasace ve výši 363 tis. ha. V poměru ku přání lidu a k potřebám státu je to příliš málo. Třeba však doznati, že poměrně k mizivosti prostředků, k nedostatku geometrů, jichž dostatečný počet není možno dosud vycvičiti, i k poměrům předválečným, které po této stránce byly pralesem divoce rostoucím, je to velký krok kupředu.

OBCHODNÍ BILANCE.

Přes nouzi, sužující dosud polský venkov, přes přelidnění, nevystačující podmínky pracovní a skutečné, bohužel, na mnohých stranách zpátečnictví, venkov roste a postupuje překvapujícím způsobem. Jako boj o zemi tvoří jeden z hlavních bodů vnitřní politiky polské, tak rozvoj ohromných mas zemědělských — kolem $\frac{3}{4}$ celého národa — je a bude čím dál tím mocnějším činitelem polského obrození. Lze to dnes již zcela bezpečně konstatovati na základě několika velkých úkolů polského státu.

Především ve velké a neobyčejně komplikované otázce naší obchodní bilance. I zde, podobně jako na jiných polích, první léta po válce byla zoufalá. Úplně zpustošená země musela přivážeti i ty předměty, které měly býti základem její zámožnosti: obilí a uhlí. Za těchto poměrů nemohlo se mluvit o aktivní obchodní bilanci. Číslice vývozu a dovozu rostly dosti rychle, leč teprve v září roku 1925 vývoz počal převyšovati dovoz. Tento příznivý stav trval 18 měsíců a dal nám 620 mil. zlatých franků přebytku z vývozu nad dovozem — a řekněme to otevřeně — byl příznivý jen na oko, neboť vysokých sum vývozu bylo možno dosáhnouti jenom při nesmírně nízkých cenách a při poklesu polské valuty. Po opětovné a definitivní její stabilisaci došlo k náhlé změně. Od dubna roku 1927 do dneška jest obchodní bilance pasivní. Roku 1927 rozdíl v náš neprospěch činil 221 mil. zlatých fr., r. 1928 zvětšil se ještě více. Při stabilisovaném kursu zlatého mohlo by to býti věcí velmi zneklidňující. Dříve však nežli někdo chtěl by z těchto poměrů vyvoditi závěry příliš dalekosáhlé, bude spravedливо, aby předem provedl jeho podrobnou analýsu. Jestliže totiž naše obchodní bilance po delší dobu přináší deficit, vývoz polský po všecka minulá léta vzrůstá pomalu, leč stále, zároveň pak vzrůstá průměrná hodnota tuny vyváženého zboží. Jestliže ovšem konečné vyúčtování je přesto pasivní, ještě rychleji vzrůstají číslice dovozové. Než v charakteru dováženého zboží nastal během posledních let ohromný rozdíl. Nedovážíme již uhlí ani předmětů denní potřeby. Vzrůst dovozu pochází ze dvou zřidel. Za prvé po stabilisaci základů naší hospodářské existence, po vzrůstu zámožnosti vzrůstá vnitřní spotřeba. Za druhé největší rozdíly možno pozorovati v oddíle surovin, poloproduktů, potřebných k dalšímu zpracování, a v tom všem, co je potřebné k investicím. V Polsku po-

činá se stavěti. Bavlněné tkaniny poklesly z 478 tun měsíčně r. 1924 na 124 tun měsíčně v 3. čtvrtletí roku 1927. Kožená obuv ze 118 tun na 20 tun. Roury z 1025 tun na 249. Vzrostl naproti tomu dovoz stavebního materiálu ze 26.400 tun na 84.570, technických tuků z 1850 na 3583, rud z 21.600 na 53.030 tun. Snad by bylo možné zmenšiti dovoz zboží luxusního, vína, jižního ovoce, voňavek. Leč to nejsou množství tak značná, aby rozhodovala o naší obchodní bilanci, kromě toho pak není vždycky v naší moci, abychom jim při existujících smlouvách a mezinárodních poměrech mohli uzavřítí hranici. Naproti tomu v poslední době probouzí se ve veřejném mínění mocný protest, žádající omeziti se v privátní konsumpci na domácí výrobky, a domáhající se i zpomalení tempa hospodářského rozvoje, jestliže je při tom nutný dovoz cizích výrobků. Názory tyto tak silně se šíří, že listopadový deficit r. 1928 byl již jenom 6 mil. zlatých.

V tomto boji o rovnováhu našich obchodních operací na světovém trhu je překvapující účastenství našeho zemědělství, zejména malého. Hlavním polským vývozním předmětem bylo a je dříví, jehož ostatně vyváží se příliš mnoho. Po něm jde uhlí, které získává čím dál tím více trhů, na nichž však se prodává příliš lacino. Textilii vyvážíme mnoho, ale ještě více jich přivážíme, připočteme-li surovinu. Obilí můžeme vyvážeti jenom v letech veliké úrody. Jsou však druhy zboží, které skorem z ničeho vzrostly na velké vývozkové položky, jež mohou neobyčejně ještě vzrůstat, že by mohly za jistých podmínek vyrovnati celý deficit obchodní bilance. Tím zbožím jsou produkty malého zemědělství. Máslo, které nám v počátcích r. 1924 nestačovalo na vlastní potřebu, ale jehož jsme vyvezli roku 1927/28 již 10.200 tun. Vejce, která z 5093 tun v r. 1922 skočila na 35.030 tun v prvních 7 měsících r. 1928, sla-

nina, které jsme r. 1925 vyvezli 4429 centů, roku 1927 pak již 116.648 centů. Nepočítáme tu domácího dobytka, drůbeže, prachového a obyčejného peří, štetin, lnu a konopí. Ani v jednom z těchto druhů zboží nejsme tak důležitým světovým dodavatelem jako pokud jde o dříví, především však pokud jde o uhlí, leč zanedlouho dostaví se doba, kdy také tyto věci budou mít značný význam v našem obchodu.

DRUŽSTEVNICTVÍ.

K tomu, aby se jim dostalo tohoto významu, je potřebí trochu času a mnoho znalostí. Potřebná je též organizace, bez níž nelze sobě představit současný život. Tato organizace rozvíjela se před válkou s obtížemi. V bývalé okupaci ruské do r. 1905 založení rolnického spolku anebo obyčejného družstva bylo spojeno s neobyčejnými překážkami a útrapami. Nicméně poslední léta před válkou, zejména ve dvou okupacích západních, dala výsledky po této stránce velmi závažné. V době poválečné dolehlo na polský lid, zejména na lid chudší, tolik úkolů, formy života tak se zkomplikovaly, že s počátku byly to mlžiny, v nichž stěží bylo možno něco rozeznati. Staré organizace vadly, popřávající místa novým, které rovněž projevovaly život jepičí. Teprve během posledních několika let počala se dostavovati jistá krystalisace. Kromě spolků pro sport a vojenský výcvik (Sokola a Střelce), kromě rolnických spolků a sdružení vesnické mládeže, v nichž se tvoří mladé lidové Polsko, nikde snad organizování veřejnosti nepřekvapovalo tak, jako v životě družstevním. Počet družstev r. 1927 dosáhl čísla 15.729, organizovaných ve 22 svazech revírních (13 polských, po 2 ukrajinských a židovských a 5 německých). Jména těchto 6762 družstev činilo 370 mil. zlotých. Roční přírůstek družstev

dosahuje čísla 2000. Poměr členských vkladů během posledních 3 let vzrostl od 42% do 49.5%. A to v těchto třech letech došlo k silnému otřesu valuty a k tvrdé době postabilizační, k zanikání kapitálů a k přílišnému hledání ochrany v úvěrech státních, což je negací samé družstevní ideje! Prvního ledna r. 1927 počítali v Polsku 2,787.349 členů družstev, čili zároveň s rodinami kolem 8 mil. hlav.

Důležité je, že se tento ruch čím dál tím méně smí ohlížeti na pomoc odjinud. Sílu, které je mu potřebí k životu, opatřuje si již sám. Tou silou je spořivost. Ovšem v době inflace byla nečasovostí a proto jí též nebylo. Naproti tomu peníze, ustrádané r. 1927 ve veřejných a státních institucích, vzrostly o 187%, během šesti prvních měsíců 1928 o 154%.

Smutné snad je, že k 1. červenci r. 1928 naše úspory zároveň s vklady v akciových bankách rovnaly se sotva polovině kapitálu, který jsme měli r. 1913. Třeba si doznati, že na úrovni světové jsme stále ještě jedni z nejchudších. Než po stránce rychlosti přírůstku uspořené kapitálu — a to v neobyčejně těžkých podmínkách — kráčíme na prvním místě. Podle oficiálních dat nevyrovnal se udavatel úspornosti v žádném státu polskému, ve mnohých zůstal značně pozadu.

DOPRAVNICTVÍ.

Takový je ve všeobecných jen rysech, jak je přirozeno, obraz Polska, bojujícího o existenci, o skutečnou nezávislost. Nemohu nikterak rozmnožovati těchto čísel a příkladů. Chtěl bych nejvýše, jaksi pro přezkoušení, pohleděti na ty věci s jiného hlediska. Budiž jím nejprve vnitřní pohyb na polských železnicích, tudíž velmi povšechně zachycená vnitřní spotřeba polská. Roku 1925 bylo nakládáno denně 8609 vagonů 15tunových. V pře-

tím čtvrtletí r. 1927 nakládáno jich bylo denně 10.875. Rozdíl během necelých dvou let činí kolem 26.5%.

Ještě nápadnější čísla uzříme v nákladech mořských. R. 1922 vývoz zboží přes Gdánsko byl 504.400 tun. Roku 1926 — 5,659.600 tun, čili 11krát více. Proto také Gdánsko, které bylo před válkou nejmenším z německých přístavů, jde mílovými kroky kupředu. Při porovnání s r. 1913 tonáž jeho vzrostla o 270%, kdežto Hamburg v téže době má přírůstek 20%, Brémy 43%, Kodaň 10%; v Německu poklesla tonáž o 45%. A to ještě ne- daleko Gdánska vyrostla Gdyně, která r. 1925 vysílala měsíčně 4.200, kdežto v září 1927 již 99.000 tun. A to byl návrh na výstavbu Gdyně uvítán kdysi výbuchem smíchu! Myslím, že „polnische Wirtschaft“ přestalo býti již termínem ponížujícím.

Bylo by věci směšnou a naprosto bezúčelnou namlouvat sobě i jiným, že na mladém polském slunci není skvrn. Je jich tu, bohužel, až příliš mnoho, než potvrzují jenom to, že Polsko není ukázněným a bezduchým mechanismem, nýbrž živým tělem, rostoucím a vyvíjejícím se v těžkých a tvrdých podmínkách existenčních. Takovou příkrou a těžkou starostí, s níž ostatně bojuje každý ze současných států, je nezaměstnanost. Příčiny jsou pochopitelné. Značná část továrnických podniků nedosáhla ještě výše předválečné produkce. Emigrace skorem ustala, neustal však přírůstek obyvatelstva. Z té příčiny měli jsme v lednu r. 1925 — 121 tis. nezaměstnaných. V prosinci toho roku následkem finanční a valutní krise počet tento vzrostl do 251 tis., roku 1926 do 302 tis. To byla číslice nejvyšší. Od tohoto času je náprava zřejmá a stálá. V říjnu r. 1927 počet nezaměstnaných poklesl na 116 tis., o rok později na 78 tisíc.

Horší nežli nezaměstnanost — jak pro dělníky tak pro celé Polsko — jsou nízké dělnické mzdy. Již r. 1925

náležely k nejnižším v Evropě. R. 1927 došlo k dalšímu snížení v poměru k cenám potravin o 20%, a to bylo tehdy, kdy ve všech jiných zemích reální mzdy vzrostly i o několik desítek procent. V poslední době došlo sice k jisté nápravě, než přesto průměrná rodina dělnická bojuje stále obtížně o udržení se na povrchu, potřeba pak vnitřního trhu, na němž dělník a zemědělec jsou nejčtenějším, třebaže obyčejně málo kupujícím odběratelem, je stále ještě naprosto nepostačující. Zjev tento je beze vší pochyby bolestný, škodlivý a se stanoviska sociálního velice nespravedlivý, potvrzuje však ještě jednou to, že se Polsko zdvihá z úpadku velkou měrou vlastními silami, silami a obětavostí vlastního lidu.

KULTURNÍ ÚSILÍ. ŠKOLSTVÍ.

Jestliže náš boj o nápravu materiálních podmínek během posledních 10 let je nepřerušenu řadou snah, jež neochabovaly ani při jednom neúspěchu, ani při jednom chvílkovém neštěstí, úsilí o povznesení a očistění duševní kultury Polska hned od počátku mělo a dodnes zachovalo charakter národního boje, vedeného s nevědomostí a zpátečnictvím. Poměry na tomto poli koncem poroby byly velmi neutěšené. Velcí umělci polští — spisovatelé, hudebníci, malíři — byli známi daleko za hranicemi vlasti. Několik, či několik desítek vědců rozmnožovalo výsledky světové vědy, bojující s bezpříkladnými obtížemi, s nedostatkem prostředků, vědeckých zařízení a bez vládní pomoci. Než dole panovala tma, která tížila jako kámen na noze a hubila nesmírné množství talentů a schopných jedinců, která skutečně nás vřazovala do řady národů skorem primitivních. Kdybychom třeba jen v nepatrné míře byli odpovědní za osvětové poměry v bývalém okupačním

území ruském, činilo by to pochybným naše právo na svobodu, na vzkríšení, na návrat do lůna rodiny civilisovaných národů evropských.

Procento analfabetů v bývalém království polském ještě r. 1897 dosahovalo příšerné výše 59%. R. 1905 vojenské úřady ruské počítaly mezi polskými nováčky 62.8% těch, kteří neuměli čísti ani psátí. Bylo to procento, jehož nebylo ani ve vnitřních guberniích ruské říše, kde analfabetismus nepřesahoval 40.3%. Bylo jasno, že okupační vláda brzdí v zemích polských osvětú.

Proto také, sotva že mu spadly s rukou okovy, polský národ počal se hrnouti k osvětové práci s celým odevzdáním, s celým nadšením, jak jen mohl. Kde se nedostávalo školních budov, byly lepeny provisorní stavby anebo byly děti shromažďovány v temných selských jizbách, jen aby se mohlo počítí s vyučováním. Nedostávalo se peněz — hledána pomoc v dobrovolných vysokých příspěvcích. Nedostávalo se učitelů — na jejich místo brán byl každý člověk dobré vůle a jen když měl nějaké vzdělání.

A opravdu nemusíme se stydětí za tento prudký hon k pramenům vědy. V šesti centrálních vojevodstvích, která ve své rozloze nejsou o mnoho větší nežli bývalé kongresové království, měli jsme r. 1922/23 mezi dětmi 7 až 13letými 34.9% analfabetů, r. 1927/28 již jen 9.8 proc. Možno s určitostí tvrditi, že příštímú pokolení bude analfabetismus jenom zlou, leč málo pochopitelnou vzpomínkou. Místo 4.659 ruských škol o jedné a dvou třídách z roku 1911 máme dnes v těchto vojevodstvích 10.714 obecných škol se silnou tendencí vybudovati školskou síť, složenou ze škol sedmiletých; v celé zemi máme jich již 26.476. V centrálních vojevodstvích chodí do školy 1.469.073 dětí, v celé zemi 3.362.822 žáků a žaček. Učitelů bývalo v polském království 5.971, dnes jich máme v centrálních voje-

vodstvích 29.924, v celé zemi 70.197. Jenom 1562 z těchto učitelů nemá úplné kvalifikace, žádané zákonem. Pro příští časy ve 204 učitelských ústavech vychovávalo se roku 1926/27 již 37.420 učitelských kandidátů. Připomeňme mimochodem, že větší ze dvou spolků učitelů obecných škol náleží po železničářích k nejmocnějším organisacím toho druhu, vystavěl krásné sanatorium v Zakopaném pro své nemocné členy, vydržuje lidovou universitu ve Szycích a vydává několik časopisů.

Střední a vysoké školství nevyhlíží hůře. Místo 93 škol v bývalém království existuje jich dnes 381 v ústředních vojevodstvích, 796 v celém státě s 215.000 žáky. Před válkou měli jsme 3 university, dnes jich máme 5, jednu soukromou a jednu svobodnou universitu (Wolna Wszechnica), kromě toho 2 techniky, 3 vysoké obchodní školy, školu politických věd, dvě vysoké školy krásných umění, hornickou akademii a vysokou školu zemědělskou. R. 1910 měla varšavská universita 1325 posluchačů, r. 1926/27 9.047 a několik profesorů, kteří náležejí k evropským jménům vědeckého světa.

Předmětem zvláštní péče bylo též obecné školství. Země, budující horečně základy své materiální existence, potřebuje mnoho pracovníků nižšího stupně k obsluze stále většího, stále komplikovanějšího stroje. Jde-li o zemědělství, chceme mítí v každém okrese aspoň jednu mužskou a jednu ženskou školu pro malozemědělce. Jde-li o město, máme již, nepočítáme-li dokonale vypravených vysokých škol, 259 obchodních škol středních a nižších; chtěli bychom jich mítí ještě více. Celkem měli jsme r. 1921/22 586 odborných škol, r. 1925/26 1.594.

Na poli osvětovém roste všecko tak rychle, jako kdyby měl býtí proveden důkaz, že slunce svobody hřeje jako slunce rovníkové. Polsko honosí se tím, že náleží

k zemím, v nichž některé knihovny pocházejí ze století XI., avšak v dobách úpadku měnily naše knihy, umělecká díla, historické památky tak snadno místo svého obyvu jako jejich majetníci, jimiž osídlována byla Sibiř, v níž byli rozváženi nenávratně do nejbzdálenějších končin světa. Dnes, nepočítáme-li sbírek středních škol, máme 451 knihovnu, z nichž varšavská má asi 750 tisíc svazků a krakovská (obě universitní) více než 525 tisíc. Máme dále 142 museí, do nichž hbitá a zamilovaná ruka snáší památky dávné slávy, ukázky přírodního bohatství země, mizející stále rychleji předměty a kroje lidové. Zvolna vracejí se nejednou po velkých obtížích rukopisy, archivy, překrásné gobeliny Zikmunda Augusta (arrays), jimiž, když byly barbarskou rukou proděravěny, byly zakrývány v petrohradských palácích krby v podružných pokojích. Ohromná většina těchto drahocenných děl nevrátí se již nikdy. Leč polský národ, plně zaměstnán výstavbou zítřku, jde kupředu, neohlížeje se. Nový život, osvobozený z pout, kypí na každém kroku.

Je-li TISK zrcadlem duše národa, třeba vyznati, že obraz národa roste v tomto zrcadle opravdu rychle. R. 1923 měli jsme 815 časopisů, o čtyři léta později číslo to vzrostlo na 1975, skorem dva a půlkrát více. Je to ovšem tisk většinou polský, ale pro přesnost poznamenejme, že v tomto počtu je 87 časopisů ukrajinských, 98 německých, 139 židovských, 15 hebrejských a 1 v českém jazyce, nepočítajíc ruských, běloruských a j. Jak vidíme, je to obraz nejen dosti velký, nýbrž i značně různobarevný.

NÁRODNOSTI.

Polsko je vůbec státem různotvárným. Skládá se nejenom z několika částí, které jsou naprosto odlišnými typy hospodářskými, nýbrž nejenom s velkým úspě-

chem, leč i s velkou námahou musí likvidovati a spojovati rozdíly psychické, zvykové a právní bývalých okupačních území, v nichž je obydleno nemalou řadou národností, tvořících skutečnou teritoriální mosaiku. Spor o to, je-li Polsko státem národnostním podle vzoru bývalého Rakouska, či jednotně národním, zdá se mi sporem dosti bezobsažným a celkem předčasným. Na jedné straně sčítání obyvatelstva r. 1921, jediné dosud sčítání obyvatelstva na spojených polských územích, konstatovalo ohromné množství obyvatelů jiných národností: 3.898 tisíc Ukrajinců, 2.048 tis. Židů, 1.035 tis. Bělorusů a 769 tis. Němců, nepočítajíc v to Rusů, Litevců a Čechů. Národnosti tyto tvoří celkem kolem 30% všeho polského obyvatelstva. Je-li dosti podružnou věcí, bylo-li toto sčítání z r. 1921 přesné či nepřesné a zda následující sčítání přinese velké odchylky či zda jich nebude vůbec, zůstává faktem, jehož nelze popřít, že Polsko je obydleno několika národy, že národové tyto mají již silně probuzené vědomí národní a že — což jest stejně důležité — jsou částmi národů, jichž většina žije mimo hranice polské republiky. Na druhé straně je jisto, že polský stát je budován na základě polské kultury a polských tradic, a to nejenom proto, že polský národ je národem v tomto státě nejčetnějším a převládajícím, nýbrž i proto, že jeho kultura a jeho historické tradice jsou silnější, vyspělejší než — s výjimkou Němců — kultura a tradice ostatních národů.

V těchto těžkých a komplikovaných okolnostech jedním z největších a nejnutnějších úkolů polské politiky státní je hledání takového způsobu úpravy vzájemných poměrů, při níž každý z národů, bydlících v naší republice, cítí by se plnoprávným občanem a majitelem společného polského domu. Úkol tento není snadný, zejména když některé menšiny vystupují otevřeně proti celistvosti státní. Nedošli jsme, bohužel, po této stránce

ani k vypracování jasných, obecně přijatých koncepcí, přesto však, přese všechny výtky a nářky neprovádí stát polský vůči svým menšinám exterminací politiky podle vzoru předválečné politiky ruské anebo německé v poměru k Polákům. Než rovněž není pochyb, že mnoho věcí třeba ještě vyrovnati.

Snad ani jinak býti nemohlo. Polský národ, snášející obtížně v době poválečné strašné břímě materiálního úpadku, bojů o hranice a boje s nevědomostí a bídou, neměl dosud možnosti soustřediti se, aby klidně uvážil jeden z nejtěžších svých úkolů, jakým je otázka národnosti. Pokolení, které vyšlo z poroby, jež byla po této stránce nejhorší školou, pohlíží na otázku své existence a svého pokroku možná příliš nervosně, nechťejíc časem příznati ústupky ve prospěch jiných národů, jak by učinila odhodlanost, vědomá si své síly.

Ať je tomu jakkoliv, jisto je, že není třeba pochybovati, že důležitá otázka národnosti bude v Polsku rozřešena rychle a nadějně. Naprosto přirozeně, jestliže ne z nutnosti, Polsko se vrátí ke svým nejlepším tradicím, ke skvělé ideji jagiellovské, která uvnitř i zevně přinášela národům mír. I kdyby někdo chtěl hledati v polské duši jakékoliv vady, pozná, že není v základech svých ani dobovačná, ani loupeživá.

Jednotlivé nesouzvuky mohou býti nepříjemné. Nepokoušeje se ani vykládati ani odmítati výtky, které nejsou vždycky dosti spravedlivé, musím poznamenati, že národnostní poměry menšin v Polsku jsou ve své obecnosti takové, že menšiny mohly by vésti boj o svá práva s naprostým klidem. V obecném školství, které je největším kamenem úrazu, Ukrajinci mají 947 škol ukrajinských kromě 1.933 dvoujazyčných škol (utrakvistických). Němci mají 959 škol německých a 184 školy dvoujazyčné; Židé mají 295 škol židovských a 16 škol dvoujazyčných; Litevci konečně, jichž je v Polsku

všeho všudy asi 75.000, mají 120 škol litevských a 26 dvoujazyčných. Data o tisku uvedl jsem výše; nevyplývá z nich pro menšiny nic zoufalého, uvážíme-li zejména, že slovanské menšiny v Polsku tvoří obyvatelstvo skoro výhradně zemědělské. Jde-li o základ existence, totiž o zemi, parcelace, vykonaná r. 1926, vytvořila anebo zvětšila hospodářství 17.372 řeckým katolíkům a pravoslavným a 38.596 římským katolíkům. Dává to ve prospěch řeckých katolíků a pravoslavných 30% celkových parcelačních operací, mezitím co procento obyvatelstva řecko-katolického a pravoslavného — v praxi skorem výhradně Ukrajinců a Bělorusů — rovná se jenom 19%. Jde-li o Židy, dosud snad nejlojálnější národnostní menšinu, v jejich rukou je značná část obchodu a průmyslu, velmi vysoké úřady obsazovány bývají osobami původu židovského a počet židovských posluchačů na varšavské universitě přesahuje 20%, ač počet Židů nedosahuje 10% obyvatelstva v Polsku. Nikoliv, v Polsku není poměrů, v nichž by nějaký národ musel zahynouti, chce-li žít a se rozvíjeti.

POLITICKÉ STRANY A POLITICKÉ ZŘÍZENÍ.

Druhou velkou otázkou, v níž Polsko neproněslo svého posledního slova, je otázka jeho politického zřízení. O tomto temati hovoří se zejména v cizině dosti mnoho, než celkem s nedostatečnou znalostí celé věci.

Konstituce, kterou si 17. března r. 1921 Polsko dalo, je, podobně jako skorem ve všech poválečných konstitucích evropských, dosti věrným napodobením francouzského parlamentního systému, možná, že je dokonce jeho věrnějším odrazem nežli jiné. Zásadním rozdílem mezi francouzskou a polskou konstitucí jest jiný způsob povolávání senátu, který v Polsce, podobně

jako poslanecká sněmovna ve Francii, pochází z pěti-
přívlastkového všeobecného práva hlasovacího. Tento
systém, na oko velmi prostý, potřebuje k obsluze státního
stroje dokonale vycvičeného personálu, jehož
v Polsku po 120leté porobě a nepřipouštění k státnímu
životu nebylo možno vydobýti ze země. K tomu při-
stoupily obyčejnou míru překračující obtíže finanční,
aprovisační, technické, válka se sověty r. 1920, boj
s komunismem, podněcovaný uvnitř země, nespokojenost
menšin, které měly čtvrtinu sněmovny a hlasovaly
proti každé vládě. Stroj silně vrzal — ostatně nejen
v Polsku. V jisté chvíli, r. 1926, napětí protilehlých po-
liticalkých sil vzrostlo do té míry, že výbuch vášní —
ostatně nikoliv bez značné účasti náhody — projevil se
krvavým utkáním, májovými událostmi z roku 1926.

Právní následky této katastrofy byly dosti nepatrné:
jedinou důležitou změnou konstituce bylo, že práva
presidenta republiky byla rozmnožena o právo rozpou-
štění sněm, což v podstatě učinilo též náš systém logič-
tějším.

Faktické následky trvají dodnes v podobě skutečně
zesílené moci výkonné. Tato perioda není ostatně
ještě uzavřena. Obě strany — přívrženci zesílené moci
výkonné na újmu sněmu i stoupcem dominující role
sněmu ve státu — setrvávají na svých posicích, shro-
mažďují síly k příštímu, tentokrát rozhodnému utká-
ní. Předpovídání jeho výsledků nenáleží do obsahu
této práce. Spíše dodám několik všeobecných objasnění
pro cizího čtenáře, aby se mohl orientovati v našich
dosti zamotaných politicalkých poměrech.

Z tradice, ze své minulosti přinesl si polský národ
kult svobody. Ale z paměti jeho nezmizely dosud vzpo-
mínky na jistá zneužití špatně chápané svobody, zneu-
žití, která nemalou měrou přispěla k záhubě bývalého
polského státu. Odtud máme v duši nynějšího Polska

dva ostře se potírající proudy: jednak nechť ke všem
formám despotismu, jednak touhu po silné vládě, která
by nebyla hříčkou v ruce nikoho. Kromě toho parla-
mentarismus, jehož hájí polská demokracie s velkou vy-
trvalostí, setkává se v našem státě, třeba si to přiznati,
se speciálními obtížemi. Kromě nedostatku praxe, již
nelze nabýti během deseti let, kromě vyplývajícího od-
tud jistého sklonu k přílišnému theoretisování skuteč-
nou překážkou je přílišný počet stran, ztěžující jakou-
koliv konsolidaci sněmu. Největší stranou (122 poslan-
ců), ostře ostatně vystupující proti ostatku sněmu, je
nestranický blok, složený vedle rozmanitých sociálních
směrů z oddaných stoupcem maršálka Piłsudského.
Nacionalistická pravice — národní demokracie a křes-
ťanská demokracie, se sekundující jim polskou stranou
lidovou „Piast“ a národní stranou dělnickou — klesla
po posledních volbách s vedoucího stanoviska na roli
nevelkých skupinek (celkem 95 poslanců). Vzrostla
naproti tomu velmi silně po prudkém volebním boji le-
vice (133 poslanců), skládající se z polské strany socia-
listické, radikální polské strany lidové (Wyzwolenie)
a ze strany selské (Stronnictwo Chłopskie). Menšinové
strany (celkem 81 poslanců) jsou roztržité na 8 sku-
pin forem tak měnivých a tak neobyčejně snadno se
množících, že početně nejmenší národnost (běloruská)
měla před volbami 8 politicalkých skupin. Komunisté,
početně slabí, nemají významu ve sněmu. Lze souditi,
že v jisté chvíli z této mosaiky vyrostou nakonec dva
velké tábory, že pak zkrystalisuje a vytvoří se jasná,
definitivní politicalká idea, cesta, po níž Polsko půjde.
Možná, že bude trvati dosti dlouho, že se projeví tato
idea před definitivní svou podobou ještě četnými úchy-
lami v dost širokém kruhu. Než není žádné příčiny k to-
mu, aby se žádalo na Polsku, aby během několika let
prošlo cestou, na jejíž uražení Francie, kulturně starší

nežli Polsko, jednotná národnostně odedávna, země se silnou administrací, země, která od staletí neznala poroby, potřebovala od roku 1789 skorem sto let a tři revolucí, nežli ustálila definitivní formu svého zřízení. Lze chovati neochvějnou naději, že my ji urazíme dříve.

NOVÉ OBZORY.

Základy budoucího Polska, vědomého svých cílů a sil, umějícího rozvíjeti svou sílu, působícího velkou schopností atrakční, rostou den ode dne, ačkoliv jsou ještě málo patrné, zejména cizímu oku. Zhasíná, ustupuje do pozadí bývalá šlechtická kultura, kultura vynikajících forem společenských a příjemného života, hrdinných vznětů a dosti neplodného diletantismu. Na jejím místě s krvavými mozoly, se zatatými zuby vzpírají se vzhůru nové vrstvy, nové psychické typy. V samosprávných jednotkách, v družstvech, v osvětových organisacích, v politickém boji, který stále k sobě vábí masy, cvičí se noví lidé a nové Polsko.

Proč bychom se neměli těšiti daleko jdoucí nadějí? Polský emigrant mezi nejpracovitějším obyvatelstvem vyniká a proniká do prvních řad. Inženýr a polský kupec organisovali v předválečném Rusku ohromná odvětví průmyslová. Polští učenci získali zlaté ostruhy v prastarých učilištích světových. Život v naší zemi proudí jako horská bystrina, roste samostatně při neobyčejně malé pomoci, často beze vší pomoci. Snad se nám nedostává ještě velkého plánu stavebního, leč začínáme již stavěti malé, trvalé světničky, plné života. Potřebujeme jen ještě několika desítek let míru, po němž horoucně a upřímně toužíme.

Takový je obraz současného Polska v jeho nejvšeobecnějších rysech; tak já je vidím. Možná, že se na ně dívám očima, plnými nesmírné lásky. Leč právě proto jsem chtěl, aby všude mluvila za mne železná řeč faktů a číslic.

POLITICKÁ KNIHOVNA

ŘADA I. KNIHA XVII.

STANISLAV THUGUTT

O B R O Z E N É P O L S K O

PŘELOŽIL

PROF. B. VYDRA

VYDALO V ČERVNU 1929

NAKLADATELSTVÍ

„ORBIS“

PRAHA XII., FOCHOVA 62

VYTISKNUTO PÍSMEM ANTIQUA Č. 1

TISKEM „ORBIS“ PRAHA